



Література

1. Кримінальний кодекс України. // Офіційний вісник України. – 2001. – С. 105-106.
2. Голубев В.О. Комп'ютерні злочини в банківській діяльності. – 3.: Павел., 1997. – С. 16-18.
3. Баранов А.А. Уголовная ответственность за компьютерные преступления // Безопасность информации. – 1996. – № 2. – С. 4-9.
4. Біленчук П.Д., Зубань М.А. Комп'ютерні злочини: соціально-правові і криміналістичний аспекти: Навч. посібник. – К.: Українська академія внутрішніх справ. 1999. – 71 с.
5. Крутских А. Информационный вызов безопасности на рубеже XXI века // Международная жизнь. – 1999. – № 2. – С. 83-89.
6. Яровий Б.Д. Злочинність у сфері інформаційних технологій: проблеми та напрями боротьби із нею // Актуальні проблеми кримінального і кримінально-процесуального законодавства та практики його застосування. – Хмельницький: Хмельницький інститут регіонального управління та права. – 2003. – С. 242-245.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою права
Технологічного університету Поділля
(протокол № 1 від 29 серпня 2003 р.)*



Сайчин О.С.,

*декан юридичного факультету
Міжнародного гуманітарного
університету, кандидат юридичних наук,
доцент*

**ОСОБЛИВОСТІ ПРИВАТНОЇ МЕТОДИКИ РОЗКРИТТЯ УБИВСТВ,
СКОЄНИХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ, ВИБУХОВИХ
ПРИСТРОЇВ І ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН**

У ст. 3 Конституції України проголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і воля, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Кожна законотворча людина має бути впевнена, що з метою реалізації цієї, мабуть, найважливішої конституційної норми, державою має бути вироблений визначений кримінально-правовий механізм, який захищає й охороняє життя і здоров'я людини від зазіхань, під страхом суворого покарання.

Проблемам розкриття убивств у випадку відсутності трупа видатними вченими-криміналістами О.Я. Баєвим¹, Л.Г. Відоновим², Ю.П. Дубягіним³, В.П. Колмаковим⁴,

¹ Баєв О.Я. Одиноких А.С. Расследование убийств, сопряженных с сокрытием трупа // Расследование отдельных видов преступлений. Воронеж: Изд-во Ворон. - Ун-та, 1986.

² Видонов Л.Г. Криминалистическая характеристика убийств и системы типовых версий о лицах, совершивших убийства без очевидцев: Метод. рекоменд. к использованию систем типовых версий. - Горький, 1978.

³ Дубягин Ю.П. Как не пропасть без вести. - СПб.: Питер-Пресс, 1996.

⁴ Колмаков В.П. Расследование убийств: Лекция для студентов. - М.: ВЗЮИ, 1958.



В.Є. Коновалово⁵ та ін. за різних часів приділялася увага, однак дослідженням цієї проблеми на монографічному рівні в нашій країні приділялося недостатньо уваги. Цей факт і визначив тему нашого дослідження.

Аналіз вивчених матеріалів кримінальних справ показав, що з 1991 до 2001 року відсоток навмисних вбивств від загального числа вбивств у Миколаївській області склав 33,86 %, в Одеській області – 44,09 %. Засобом здійснення злочинів – навмисних убивств – у 63 % випадків була обрана вогнепальна зброя, у 9,44 % були застосовані вибухові пристрої. Тільки за жовтень-листопад 2003 року в Україні прогрімало 11 вибухів, 6 з них – у м. Києві, загинуло 7 осіб.

Використання вогнепальної зброї і вибухових пристроїв та речовин при здійсненні злочинів не є новачією останнього часу. Однак, як показує статистика, у наші дні розмах застосування злочинцями вогнепальної зброї (ВЗ), вибухових пристроїв (ВП) і вибухових речовин (ВР) досяг тривожних масштабів – 72,44 % від загальної кількості навмисних убивств. Кількість розслідуваних кримінальних справ щодо застосування вогнепальної зброї і вибухових пристроїв щорічно збільшується. Ці злочини належать до числа найбільш тяжких, вони створюють високу соціальну напруженість.

Сформована в даний час політична й економічна ситуація зробила доступ до вогнепальної зброї, вибухових пристроїв і боєприпасів обмеженим умовно. Низький рівень охорони й обліку боєприпасів військових частин сприяє доступу злочинців до ВЗ, ВП і ВР. Так, за даними вивчення матеріалів кримінальних справ, при здійсненні навмисного вбивства із застосуванням вогнепальної зброї і вибухових пристроїв лише у 8 випадках використана саморобна зброя та у 12 випадках – перероблена з цивільної зброї. В інших випадках застосовувалася зброя вітчизняного й іноземного виробництва (револьвери, пістолети, автомати, карабіни, гвинтівки, гладкоствольна зброя).

Криміналістична характеристика убивств, скоєних за допомогою вогнепальної зброї, вибухових пристроїв і вибухових речовин⁶, має значення не тільки для методики розслідування такого виду злочинів, але і для криміналістичної техніки і слідчої тактики.

Розвиток криміналістичної техніки, тактики розкриття злочинів (убивств, вчинених із застосуванням ВЗ, ВП і ВР) і тактичних прийомів виконання слідчих дій відбувається з урахуванням криміналістичної характеристики убивств, з використанням даних про сучасні особливості злочинної діяльності убивць, зміни методів і засобів, які злочинці прагнуть пристосувати до обстановки, що змінюється, і зробити їх більш потайливими і хитрими.

Структура криміналістичної характеристики убивств, у тому числі вчинених із застосуванням ВЗ, ВП і ВР, повинна відповідати структурі самого злочину. Оскільки злочин – складне явище, вивчення його доцільно робити за допомогою апарата теорії систем. З позиції названої теорії злочин – система пов'язаних між собою: 1) об'єкта зазіхання; 2) суб'єкта зазіхання; 3) характеру діяння (дія, бездіяльність); 4) психічної діяльності суб'єкта; 5) фактів наслідків; 6) місця здійснення злочину; 7) часу здійснення злочину; 8) суспільної небезпеки вчиненого.

Усі названі елементи мають істотне значення для розкриття і розслідування будь-якого виду злочину, будучи загальними для всіх злочинних проявів⁷.

⁵ Коновалова В.Є. Убийство: искусство расследования: Монография. – Х.: Факт, 2001.

⁶ Густов Г. А. Понятие и виды криминалистической характеристики преступлений // Криминалистическая характеристика преступлений: Сб. научн. тр. – М., 1984. – С. 43-46; Виданов Л.Г., Виданов В.Л. К вопросу о криминалистической характеристике преступлений и закономерных связях между ее элементами // Криминалистическая характеристика преступлений.: Сб. научн. тр. – М., 1974. – С. 97.

⁷ Криминалистика / Под.ред. И.Ф.Герасимова, В.Н.Колдина – М.: МГУ, 1990. – С. 61-62.



Елементи злочину, а також відображення цих елементів у криміналістичній характеристиці пов'язані закономірностями, які являють собою або залежності (тобто відносини), або взаємодії, або поєднання взаємодії і взаємин. Встановивши один елемент, слідчий одержує інформацію про інший елемент або декілька елементів, про їхні ознаки і відповідні ознакам властивості. Дійсно, взаємозв'язки між ланками ланцюга настільки значимі, що навіть при описові елементів криміналістичної характеристики убивства, зробленого за допомогою ВЗ, ВП і ВР, дуже важко описувати кожен елемент окремо, у відриві від інших.

Елементами криміналістичної характеристики убивств, скоєних за допомогою ВЗ, ВР і ВП є: 1) спосіб підготування, здійснення і спосіб приховання слідів злочину; 2) особистість потерпілого; 3) "слідова картина злочину"; 4) місце, час, мотиви здійснення даного роду вбивств; 5) особистість вбивці (може бути як замовник, так і виконавець).

За змістом ці елементи є підсистемами відомостей про істотні обставини цього виду вбивств. Важливо відзначити, що елементи, які утворюють криміналістичну характеристику, закономірно пов'язані і взаємно обумовлені діями злочинця щодо підготовки, здійснення злочинів, що, у свою чергу, певною мірою і характеризує особистість злочинця, мотиви, цілі скоєного їм злочинного діяння⁸.

Предметом нашого дослідження є такі найбільш цікаві і насичені елементи криміналістичної характеристики, як спосіб готування, спосіб здійснення і спосіб приховання слідів злочину.

На вибір злочинцем конкретного способу здійснення убивства впливають такі фактори, як підлога, вік, фізичний розвиток винного і потерпілого, місце і час здійснення злочину, його мотиви і цілі, а також низка інших обставин⁹.

В окремих випадках спосіб здійснення убивства обирається винним з таким розрахунком, щоб між скоєними діями і смертю потерпілого пройшов певний проміжок часу, використовуваний ним для створення помилкових доказів невинності. Подібне можна спостерігати при розслідуванні убивств, зроблених із застосуванням ВП.

Здійсненню заздалегідь обміркованих і спланованих убивств передують визначена підготовка щодо створення умов безперешкодного здійснення задуманого, підшукування знарядь і засобів убивства, забезпечення надалі можливості приховання злочину або своєї участі в ньому¹⁰.

На етапі підготовки до скоєння вбивства із застосуванням ВЗ обирається конкретна зброя для реалізації злочинного задуму. При цьому злочинці використовують автоматичну і напівавтоматичну стрілецьку зброю, гвинтівки зі снайперським прицілом. Якщо на початку 90-х років минулого століття застосовувалося головним чином вітчизняна зброя – автомати «АК-74», «АКМ», «АКС-74У», пістолети «ПМ», «ТТ», то до середини останнього десятиліття ХХ століття арсенал став поповнюватися за рахунок іноземних моделей – ізраїльських пістолетів-кулеметів «УЗІ», пістолетів «Берета» (Італія), «Вальтерів», «Парабелумів» (Німеччина), американських «Кольтів», австрійських «Глоків». У багатьох випадках виконавці застосовують вогнепальну зброю, споряджену сучасними оптичними і лазерними прицілами, глушителями, приладами нічного бачення.

⁸ Михайленко О.В., Постика І.В., Шульга М.М. Розкриття злочинів, які пов'язані з використанням вибухових пристроїв та вибухових речовин: Учебно-методичний посібник. – Одеса: Астропринт, 2002. – С. 9.

⁹ Криміналістика / Под ред. В.А.Образцова – М.: Юрист, 1997. – С. 557.

¹⁰ Там само. – С. 557-558.



При підготовці до здійснення вбивства із застосуванням ВЗ і ВП здійснюються активні заходи для устаткування місць засідок і їхнього маскуванню, створення схованок для збереження зброї і боєприпасів (іноді поблизу від місця убивства)¹¹.

Готування до злочину з використанням ВП насамперед складається в підшукуванні, придбанні, виготовленні засобів здійснення злочину – вибухового пристрою або вибухової речовини. У практиці найбільш часто використовуються такі способи доставки ВП на місце наміченого вибуху і місця їхньої закладки:

- установка під дверима чи ворітьми; закидання у вікно чи вентиляційну трубу;
- закидання у двір будинку;
- установка на підвіконні чи балконі;
- установка в стіні чи фундаменті;
- установка в автомобілі;
- кидок у людину;
- постріл із гранатомета;
- установка на дереві чи стовпі;
- розміщення в ґрунті; посылка поштою;
- закидання на дах.

У багатьох випадках злочинцем, залежно від обстановки і параметрів пристрою, з метою утруднення можливості його завчасного виявлення і знешкодження заздалегідь визначається спосіб маскуванню ВП.

Спосіб маскуванню ВП обумовлюється місцем його застосування. У випадках, коли місцем обране конкретне приміщення (кімната, кабінет і т.ін.), ВП може бути поміщене у кошик для непотрібних паперів, шухляду робочого столу визначеної особи, у книгу з заздалегідь зробленими вирізаними в її аркушах для поміщення ВП, у портфель або пакет (згорток), нібито забутий кимось у приміщенні і т. ін. Можливе також маскуванню вибухівки під мішки із сипучим вантажем, наприклад цукром.

Так, у 1986 році невідомий передав вахтовому для капітана катера «Комета» (маршруту Одеса-Очаків) книгу, загорнену у твердий пакувальний матеріал. Вийшовши в море, капітан розкрив книгу, після чого відбувся вибух і від отриманих поранень капітан помер на місці події. Експертизою встановлено, що обкладинка книги служила лише камуфляжем для маскуванню ВП, усередині упакування знаходилися ВР і ВП, виконані кустарним способом. Злочин не розкритий.

При вибуху будинків ВП може бути поміщене в нежитлових частинах будинку (у підвалі, бойлерній, сходовій клітці, сміттєзбиральнику та ін.), а також в орендованих приміщеннях (офісах, квартирах, складах та ін.). Коли місцем кримінального вибуху визначений автомобіль, ВП міститься під капотом, усередині салону (нерідко під переднім сидінням) або ззовні на днищі автомобіля та ін.

Водночас, до готування до злочину, зокрема до убивства, належать і дії по попередньому обстеженню (рекогносцировці) передбачуваного місця скоєння злочину і навколишньої місцевості, вивченню звичного маршруту проходження майбутньої жертви і визначенню найбільш зручного місця для скоєння злочинного задуму, конкретної дати і найбільш придатного для цього часу, а також при вбивствах на замовлення – дії по підшукуванню виконавця убивства, дії, пов'язані із забезпеченням транспортним засобом для доставки виконавця злочину на місце убивства і швидкого повернення з нього та ін. Не можна не відзначити той факт, що багато які із зазначених підготовчих до злочину дій часто здійснюються самим виконавцем¹².

¹¹ Криміналістика / Под ред. И.Ф.Герасимова, Л.Я.Драпкина. – М.: Высшая школа, 2000. – С.400, 402.

¹² Михайленко О.В., Постіка І.В., Шульга М.М. Цит. праця. – С. 9–10.



Безпосереднє здійснення вбивства в основному залежить від використовуваних типів і видів зброї й інших засобів убивства, а також обраного місця злочину. При використанні стрілецької зброї з урахуванням обстановки відкривають вогонь на різній відстані від наміченої жертви: або стріляють майже в упор, або з більш значної відстані.

У під'їздах будинків убивці звичайно використовують пістолети з глушителями, стріляючи з близької відстані, очікуючи виходу жертви з квартири чи її повернення додому. При нападі на потерпілого, який знаходиться в автомобілі, відкривають вогонь не тільки при зупинці транспорту, при посадці (виході) потерпілого в автомобіль, але і по рухомій цілі із засідки або при переслідуванні. При убивствах за допомогою стрілецької зброї в квартирах і службових приміщеннях, як правило, використовуються пістолети з глушителями.

При використанні ВП для скоєння вбивства звичайно місцем обираються автомобілі потерпілих, офіси, квартири. Нерідко підривають заздалегідь викрадені автомобілі, начинені потужними зарядами ВР і припарковані у найбільш зручному місці для реалізації злочинного наміру. Щоб компенсувати недостатню вибірковість (не зовсім точну спрямованість) вибуху іноді злочинець чи злочинці збільшують заряд, що призводить до значного розширення ударного впливу ВП, до загибелі не тільки наміченої жертви, але і великої кількості сторонніх людей¹³.

На вибір злочинцем способу приховання злочину впливає характер зв'язку злочинця з потерпілим і місцем скоєння злочину. Характер і послідовність здійснюваних при цьому дій визначається особистісними даними злочинця й обстановки скоєння злочину¹⁴.

Велике значення має розподіл убивств залежно від способу приховання слідів злочину. У випадках, коли дії щодо приховання були заздалегідь передбачені планом суб'єкта, реалізувалися з урахуванням і у взаємному зв'язку з підготовчими операціями і прийомами з позбавлення життя, їх варто розглядати як елемент способу здійснення вбивства.

Заходи для приховання убивства, які не охоплені способом, приймаються, насамперед, для приховання необережних убивств, а також скоєних у стані афекту. До числа заходів для приховання убивства варто віднести операції і прийоми щодо запобігання виникненню матеріальних слідів убивства на місці скоєння злочину, трупі, одязі, тілі убивці¹⁵.

Для створення резерву часу, що забезпечує злочинцеві можливість безперешкодно залишити місце скоєння злочину, він у низці випадків здійснює тимчасове приховання трупа. Так, труп, який знаходиться у житловому приміщенні, переноситься в підсобні приміщення, ванну кімнату, завалюється одягом, постільними речами; у низці випадків приміщення, в якому знаходиться труп, з метою приховання слідів убивства підпалюється.

На відкритій місцевості труп маскується гілками, сухим листом, будівельним сміттям або переміщається в місце, де він буде менш помітний – у канаву, підвал, каналізаційний люк, каркас споруджуваного будинку або такого, що ремонтується і т. ін. Одночасно злочинцем вживаються заходи до знищення слідів злочинів на собі самому: чищення, прання, ремонт одягу, його заміна, замивання слідів крові і т. ін.

Предмети, які використовувалися як знаряддя вбивства, наприклад вогнепальна зброя, нерідко викидаються на місці вбивства чи на шляху проходження від нього. Водночас зі знищенням слідів злочину злочинцем у багатьох випадках здійснюються спроби створення неправдивого алібі. Як правило, подібні спроби зводяться до схиляння родичів і знайомих до дачі неправдивих свідчень про час його повернення додому в день убивства, про їхнє спільне проведення часу¹⁶.

¹³ Криміналістика / Под ред. И.Ф.Герасимова, Л.Я.Драпкина. – М.: Высш. школа, 2000. – С. 404.

¹⁴ Криміналістика / Под ред. В.А.Образцова. – М.: Юристъ, 1997. – С. 558.

¹⁵ Криміналістика / Под ред. И.Ф.Герасимова, Л.Я.Драпкина. – М.: Высш. школа, 2000. – С. 378.

¹⁶ Криміналістика / Под ред. В.А.Образцова – М.: Юристъ, 1997. – С. 559.



Дослідження способів підготовки здійснення і приховання вбивства за допомогою ВЗ, ВР і ВП проблема розкриття навмисних вбивств не охоплюється. Не менш яскравою характеристикою володіють особистості злочинця і потерпілого й інші елементи криміналістичної характеристики. Ці питання ми плануємо висвітлити в наступних наукових дослідженнях.

Аналіз наукових і практичних досліджень з тематики вбивств, скоєних із застосуванням вогнепальної зброї, вибухових пристроїв і вибухових речовин, дає змогу автором розцінювати їх недостатньо розробленими. Професори В.П. Бахін, В.С. Коновалова, В.Ю. Шепітько, В.П. Колмаков, Ю.П. Алєнін і деякі інші автори ставили проблему розкриття цієї категорії вбивств у найбільш широкому аспекті. Однак проблемам розробки криміналістичної характеристики цього виду вбивств увага додавалася вкрай не достатньо. Метою статті автором ставиться початок наукової розробки взаємодії слідчих і оперативно-розшукових установ щодо сумісних дій при розробці поняття “криміналістична характеристика вбивств”. Перші висновки щодо цієї проблеми спонукають нас подалі вести розробку цього напрямку діяльності у розробці приватної методики розкриття та розслідування вбивств, скоєних із застосуванням вогнепальної зброї, вибухових пристроїв і вибухових речовин.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою криміналістики
Одеської національної юридичної академії
(протокол № 4 від 10 листопада 2003 р.)*

